

OCHRANA BIODIVERZITY

Národní program ČSOP

Závěrečná zpráva o projektu

Název projektu: Mapování bramborníčka hnědého

číslo projektu: 02040408

1. Údaje o žádající organizaci

organizace: EC Meluzína RCAB číslo registrace MV ČR: VSC/1-16504/92R

adresa sídla: Brigádnická 710/2 Ostrov 363 01

bankovní ústav a číslo účtu: 754594052/5500 IČO: 49752065

statutární zástupce: Ing. Martin Lípa - vedoucí regionálního centra

telefon , e-mail: 777086620, ec.meluzina@volny.cz

2. Údaje o osobě zodpovědné za realizaci projektu

jméno: Ing. Martin Lípa - vedoucí regionálního centra

adresa: Brigádnická 710/2 Ostrov 363 01

telefon , e-mail: 777086620, ec.meluzina@volny.cz

3. Údaje o projektu

název projektu: Mapování bramborníčka hnědého

Obor B – Ochrana obratlovců

program č. 4. Ptáci zemědělské krajiny

Stručný popis projektu:

1. Získat poznatky o současném výskytu druh v dané oblasti

2. Porovnání s vlastními údaji z poloviny 90.let

3. Zaměření historických i současných lokalit technologií GPS.

4. Pokud to bude možné, provést podobné srovnání i pro další druhy – křepelku polní,

tuhýka šedého a obecného

Název projektu: Mapování bramborníčka hnědého

číslo projektu: 02040408

Současný stav řešené problematiky:

V hřebenové partii Krušných hor došlo v 70.-80. letech k dramatické proměně krajiny. Rozsáhlé lesní komplexy byly vystřídány keřovými formacemi melioračních dřevin střídaných bylinou vegetací smrkových pasek. Tato situace se začala pomalu měnit až ve druhé polovině 90.let, kdy se začalo dařit plochy postižené imisní kalamitou opět zalesnit. V současné době mozaikovitě a pomalu krajina opět přechází na les. Tento proces bude ještě trvat jistě několik desítek let.

Díky těmto změnám a díky přilehlým zemědělským plochám, se některé druhy typické pro zemědělskou krajinu dočasně rozšířily i na původně lesní pozemky. Koncem 80.-90. byl výskyt bramborníčka hnědého ve vymezené oblasti hojný. Ostatní druhy navržené k mapování se zde také vyskytovaly i když v menší míře. Současný stav jejich rozšíření není znám, protože v této oblasti naše organizace realizuje již delší dobu projekty v podzimním a zimním období, které není vhodné k mapování dále uvedených druhů.

Popis realizace projektu:

Hlavním cílovým druhem byl bramborníček hnědý. Vedlejšími druhy, jejichž přítomnost byla také sledována jsou křepelka polní, ůhýk šedý a ůhýk obecný.

V rámci přípravných prací byly vyhledány v archivních materiálech údaje o výskytu druhů v minulých letech. V dubnu byly zaměřeny historické lokality výskytu. Pokud k daným lokalitám existovala relevantní historická fotodokumentace, byla digitalizována a připravena pro další použití.

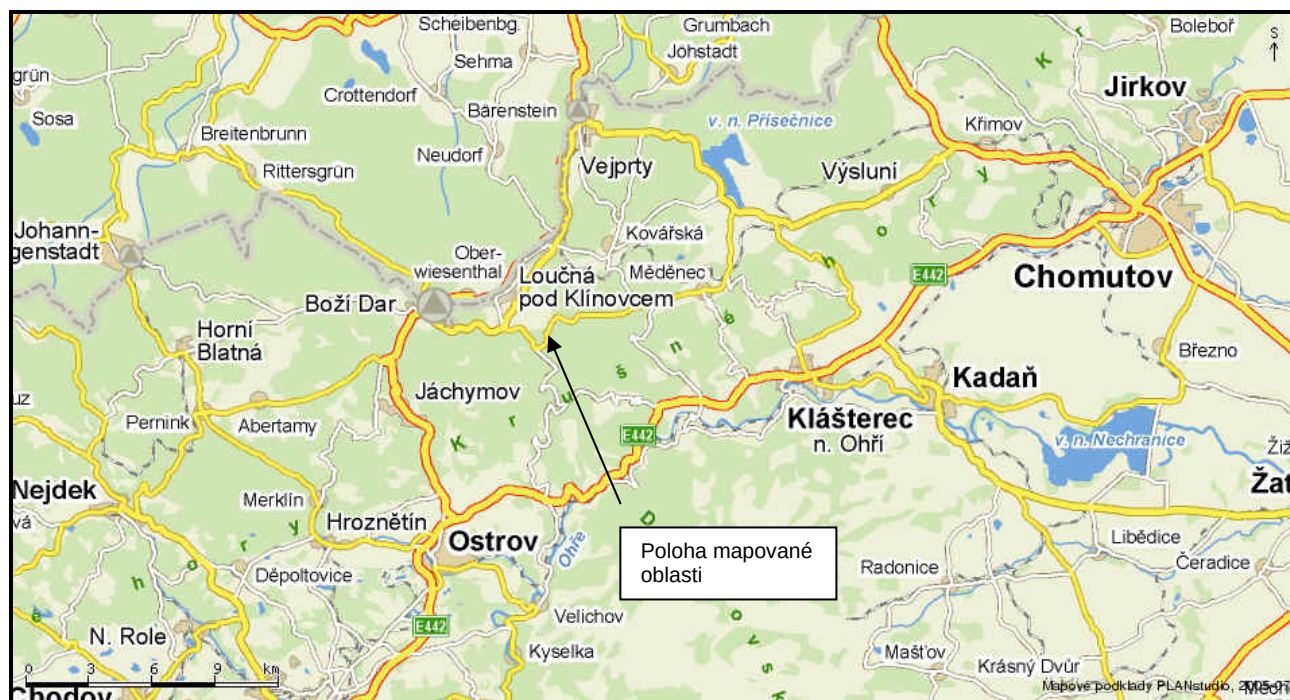
Přípravné práce odhalily výsledky sčítání ptáků z roku 1992 na transektu, který byl zakreslen v lesnických mapách. Tento transekt v mírně zkrácené podobě byl obnoven a vyznačen v terénu. Obdobnou metodikou bylo provedeno sčítání ptáků na tomto transektu. Sčítání probíhalo mezi 5.00 - 10.00 zastávka na bodu činnila 5-15 minut podle množství hlasových projevů.

Ve vymezeném území v hřebenové partii Krušných hor jsme podnikly několik dalších mapovacích výprav v období duben – červenec 2008. Tyto mapovací práce pokrývaly území mimo transekt a jejich cílem bylo ověřit další data o výskytu bramborníčka hnědého

Mapování bude probíhalo ve 2-4 členných skupinách, kdy každá skupina šla po vlastní trase. Cílem bylo minimalizovat nadhodnocení výskytu dvojím sčítáním přeletujících jedinců.

Každý mapovatel zaznamenal do mapy čas a místo pozorování, počet jedinců, druh kontaktu (hlas, vizuální kontakt – etologický projev atd.). Lokality byly zaměřeny GPS a dokumentován jejich současný vzhled pomocí fotografií.

Mapa s vyznačením zkoumané oblasti – širší orientace

Mapa s vyznačením zkoumané oblasti – podrobnější vymezení

Výsledky

V této zprávě jsou publikovány výsledky získané mapováním bramborníčka hnědého. U ostatních mapovaných druhů nebyl materiál shledán dostatečně konzistentním. Rádi bychom v mapování v dané oblasti pracovali i v příštím roce.

Výpis literárních údajů

Dle Šťastný K., Bejček V., Hudec K., (2006) sledované území leží na pomezí kvadrátů 5544 a 5644.

Údaje o rozšíření druhů jsou vztaženy k těmto kvadrátům. Mapování výskytu ptáků z let 1973-77 a 1985-89 je převzato souhrnně z Šťastný K., Bejček V., Hudec K., (2006).

Kvadrát 5644 je pokryt i publikací Bušek O., Tejrovský V., Zavadil V. (1990) což umožňuje poněkud detailnější nezávislý pohled na možné rozšíření druhů v oblasti.

bramborníček hnědý *Saxicola rubetra*

Hudec K. ed.(1983) s.472-478 uvádí druh jako hojný v 19. století zvláště v prostředí inundačních luk. Na přeměny krajiny reagoval snížením početnosti v tradičním prostředí a osídlováním nových biotopů ve vyšších nadmořských polohách. V Krušných horách je uváděno hnízdění na Božím Daru (cca 1000 -1100m n.m.), v jiných částech republiky i nad 1400m n.m.

Jarní přilet je udáván nejčastěji v poslední dekádě dubna, výjimečně i dříve. Odlet je uváděn postupně od poslední dekády srpna do konce září. Ojediněle zastižen i v říjnu. Velmi výjimečně přezimuje. Není uveden v Bejček V., Šťastný K., Hudec K., (1995).

Jako optimální prostředí uvádí spíše rovinnaté louky s vysokou a nepříliš hustou travou. Na tahu i v polích.

Bušek O., Tejrovský V., Zavadil V. (1990) s.28 na základě sledování v 70. a 80. letech 20. století uvádějí druh jako hojný, hnízdící pravidelně ve všech částech sledovaného území. Jako charakteristický biotop je uváděn víceletý úhor v počátečním stádiu sukcese s roztroušenými keři.

Šťastný K., Bejček V., Hudec K., (2006) s. 280 - 281 uvádějí pro kvadrát:

- **5544** - 2001 - 2003 prokázané hnízdění
 - 1985 - 1989 pravděpodobné hnízdění
 - 1973 - 1977 nezaznamenán
- **5644** - 2001 - 2003 prokázané hnízdění
 - 1985 - 1989 prokázané hnízdění
 - 1973 - 1977 prokázané hnízdění

K celkovému rozšíření druhu v ČR publikace Šťastný K., Bejček V., Hudec K., (2006) konstatují šíření druhu do vyšších poloh zvláště ve druhé polovině 20. století. Nehledě na úbytek druhu v nižších polohách je celkově hodnocen bramborníček hnědý jako přibývajícím druh zařazený do ochranné kategorie málo dotčený druh.

Bramborníček hnědý *Saxicola rubetra* - výsledky pozorování v letech 1988 - 2001

V uvedeném časovém období se v zájmovém území uskutečnila série letních táborů pro mládež ve věku 18 - 25 let. Součástí táborů byla přírodovědná pozorování živočichů a rostlin žijících v hřebenové partii centrálních Krušných hor. V průběhu přípravy tábora byly podnikány předběžné průzkumy s cílem zjistit atraktivní místa pro pozorování různých organismů. V období září - říjen byla obvykle organizována kratší vzpomínková akce pro účastníky různých ročníků letních táborů.

Údaje z pozorování při přípravných akcích, vlastních táborech i podzimních výpravách byly víceméně pravidelně zaznamenávány.

Výtahem těchto historických údajů byly zjištěny následující skutečnosti

Při termínech na počátku května nikdy nezastižen. Nejranější pozorování v hřebenové partii je uvedeno nejdříve 18.6.2000 v oblasti Božího Daru.

V letech 1988-1990 druh není v záznamech zmiňován. Je to však pravděpodobně způsobeno neschopností determinovat tento druh neboť v záznamech chybí i další pěvci hojní v dané oblasti.

Od roku 1991 v období po 20. červnu byl druh hodnocen vždy jako hojný v celé oblasti. Takto byly označovány druhy nacházené prakticky všude na rozsáhlých imisních holinách (například linduška lesní *Anthus trivialis*)

Z roku 1992 je k dispozici podrobnější sčítání na transektu, které probíhalo opakovaně ve třech po sobě jdoucích dnech: 25.-27.6.1992. Druh byl zaznamenán na 10, 9 a 8 bodech transektu (z celkového počtu 26 bodů) vizuálním pozorováním obvykle 2 ptáků v jednom případě dokonce 5 ptáků.

Poslední zmínky o pozorování pocházejí z roku 1997, kdy byl druh ještě zaznamenán na několika místech ovšem bohužel bez bližší lokalizace.

V pozdějších již bramborníček hnědý nefiguruje. Do jaké míry je to ale způsobeno poklesem početnosti není možno spolehlivě stanovit, protože tak podrobné zápisky o ornitofauně oblasti jako z let 1991-1997 již nejsou k dispozici.

V podzimních měsících období cca 20.9. - 1.11. není bramborníček hnědý nikdy zmíněn.

Bramborníček hnědý *Saxicola rubetra* Výsledky pozorování 2008

Během terénní fáze projektu byly provedeny výpravy do oblasti v následujících termínech:

24.4. 2008 - průzkum oblasti - 1 samec *Saxicola rubetra* louky na Srní

25.4. 2008 - průzkum oblasti - nebyl zaznamenán

26.4. 2008 - průzkum oblasti - nebyl zaznamenán

4.5. 2008 - imisní holiny - značení transektu - nebyl zaznamenán

8.5. 2008 - imisní holiny - dokončení značení transektu

2 samci a 2 samice v oblasti bodu 13 pozorování cca 20 minut při lovu z dřevěných bidel oplocenky na imisní holině (s největší pravděpodobností protahující jedinci)

24.5. 2008 - imisní holiny - sčítání transektu - nebyl zaznamenán

9.6. 2008 - imisní holiny - revizní návštěva celé oblasti - nebyl zaznamenán

14.6. 2008 - imisní holiny - sčítání transektu - nebyl zaznamenán

28.6. 2008 - imisní holiny - sčítání transektu - nebyl zaznamenán

29.6. 2008 - imisní holiny - revizní návštěva celé oblasti

- 1 samec a 1 samice obhajující hnízdní okrsek v lokalitě Louka u Haje

1.7. 2008 - imisní holiny - revizní návštěva celé oblasti

- 1 samec a 1 samice obhajující hnízdní okrsek v lokalitě Louka u Haje

- pořízena fotodokumentace

Od našich spolupracovníků RNDr. Oldřicha Buška a Mgr. Michala Němce jsme získali též několik nahodilých pozorování z území Karlovarského kraje, která naznačují že se jedná stále o druh víceméně rozšířený všude v zemědělské krajině. Nicméně tato pozorování neumožňují udělat jakékoliv závěry o densitách místních populací.

V mapových přílohách:

- terč modrý = zjištěný výskyt v mimohnízdní době

- terč červený = zjištěný výskyt v době hnízdění

- popiska ve formátu 080701_001 = první pozorování dne 1.7.2008

- bod + popiska ve formátu 001 = první bod transektu

Bramborníček hnědý *Saxicola rubetra* - diskuse výsledků

Výsledky projektu přinesly značně překvapivé zjištění, že uvedený druh před 15 lety velmi hojný v celém zájmovém území velmi pravděpodobně hnízdil v roce 2008 ve sledované oblasti v jediném hnízdním páru.

Jisté snížení početnosti druhu bylo očekáváno vlivem pokračujícího zalesnění imisních holin. Na počátku projektu jsme předpokládali přesun do míst které zachovávají charakter zanedbaných luk. Pravdou zůstává, že druh vymizel i z těch částí, které dosud nebyly zalesněny a struktura byliného pokryvu odpovídá situaci z poloviny 90. let. Je to o to více překvapující, protože zvláště uprostřed hodnoceného transektu se nachází taková lokalita o rozloze řádově desítek hektarů. Naprosté vymizení v oblasti imisních holin potvrdili i revizní návštěvy, během kterých byla oblast prozkoumána mimo trasu transektu.

Charakteristika lokality, kde nakonec byl objeven jeden hnízdní pár plně odpovídá klasickým nárokům popisovaným v literatuře. Nicméně i zde byl nalezen pouze jeden pár přesto že se jedná opět o velmi rozsáhlý areál mnoha desítek hektarů příhodného biotopu zanedbaných vlhkých luk.

Vlivem nízké početnosti populace v roce 2008 zůstala neobjasněna otázka, kdy se bramborníček hnědý objeví v hnízdištích na hřebeni. Od prvního zjištění tahu je zde cca 2 měsíce přestávka do zjištění hnízdících jedinců.

Výsledky sledování jsou pro nás natolik překvapivé, že bychom rádi projekt zopakovali v příštích dvou letech a objasnili zda se jedná o dlouhodobější pokles density druhu v oblasti či zda je tento výkyv krátkodobý.

Použitá literatura:

Bušek O., Tejrovský V., Zavadil V. (1990): Obratlovci Doupovských hor (Aves, Mammalia) 52 s., Západočeské muzeum, Plzeň

Hudec K. ed.(1983): Fauna ČSSR sv.23 Ptáci - Aves díl III/1 Academia, Praha

Hudec K., Černý W. eds.(1977): Fauna ČSSR sv.21 Ptáci - Aves díl II Academia, Praha

Bejček V., Šťastný K., Hudec K., (1995): Atlas zimního rozšíření ptáků v České republice 1982-1985, 270 s., Nakladatelství a vydavatelství HaH, Praha

Šťastný K., Bejček V., Hudec K., (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001-2003, 463 s. Aventinum, Praha

Další doporučení

V průběhu prací na realizaci projektu mapování bramborníčka hnědého byla učiněna některá zajímavá zjištění a pozorování, která se týkala dalších druhů.

sluka lesní - *Scolopax rusticola* byla v minulosti pravidelně zaznamenávána v dané oblasti. Byla pozorována i v průběhu mapovacích prací. Literatura kupodivu konstatuje určitý nedostatek informací o výskytu tohoto druhu. Domníváme se, že jeho sledování by bylo též zajímavé.

chřástal polní - *Crex crex* v roce 2008 byl zaznamenán tok na dvou lokalitách mapované oblasti. Naopak z minulosti nemáme k dispozici žádné záznamy o výskytu tohoto druhu v dané oblasti. To by naznačovalo jisté šíření druhu na nová stanoviště.

tetřevka obecná - *Tetrao tetrix* během mapování byla učiněna tři přímá pozorování tohoto druhu. Na řadě míst bylo nalezeno větší množství zimního nebo letního trusu. To naznačuje preferenci určitých stanovišť v dané oblasti.

skřivan lesní - *Lullula arborea* během mapování na transektu byl pravděpodobně zaznamenán minimálně na třech místech. Vzhledem k malé zkušenosti s determinací tohoto druhu považujeme za účelné provést příští rok revizi tohoto pozorování v přítomnosti zkušenějšího ornitologa.

Cíle projektu:

1. Získat poznatky o současném výskytu druh v dané oblasti
2. Porovnání s vlastními údaji z poloviny 90.let
3. Zaměření historických i současných lokalit technologií GPS.
4. Pokud to bude možné, provést podobné srovnání i pro další druhy – křepelku polní, ťuhýka šedého a obecného

Výstupy projektu.

1. Mapa recentního výskytu bramborníčka hnědého
2. Mapa dokladovaného výskytu bramborníčka hnědého z let 1988-1995
3. Fotodokumentace lokalit

Fotodokumentace - seznam a informace ke snímkům

IMGP1604 smrk mlaziny.jpg
autor: Martin Lípa, duben 2008

Projekt č.: **02040408 -Mapování bramborníčka hnědého**
objekt: bod transektu č 17 jeden z mnoha, kde byl bramborníček v roce 1992 zaznamenán

IMGP1611 Q trava.jpg

autor: Martin Lípa, duben 2008

Projekt č.: **02040408 -Mapování bramborníčka hnědého**

objekt: bod transektu č 13 jeden z mnoha, kde byl bramborníček v roce 1992 zaznamenán a kde byli bramborníčky zastiženi na tahu v roce 2008

IMGP1745 transekt znacka.jpg Projekt č.: **02040408 -Mapování bramborníčka hnědého**
autor: Martin Lípa, květen 2008 objekt: bod transektu č 1 detail použité značky a okolí bodu

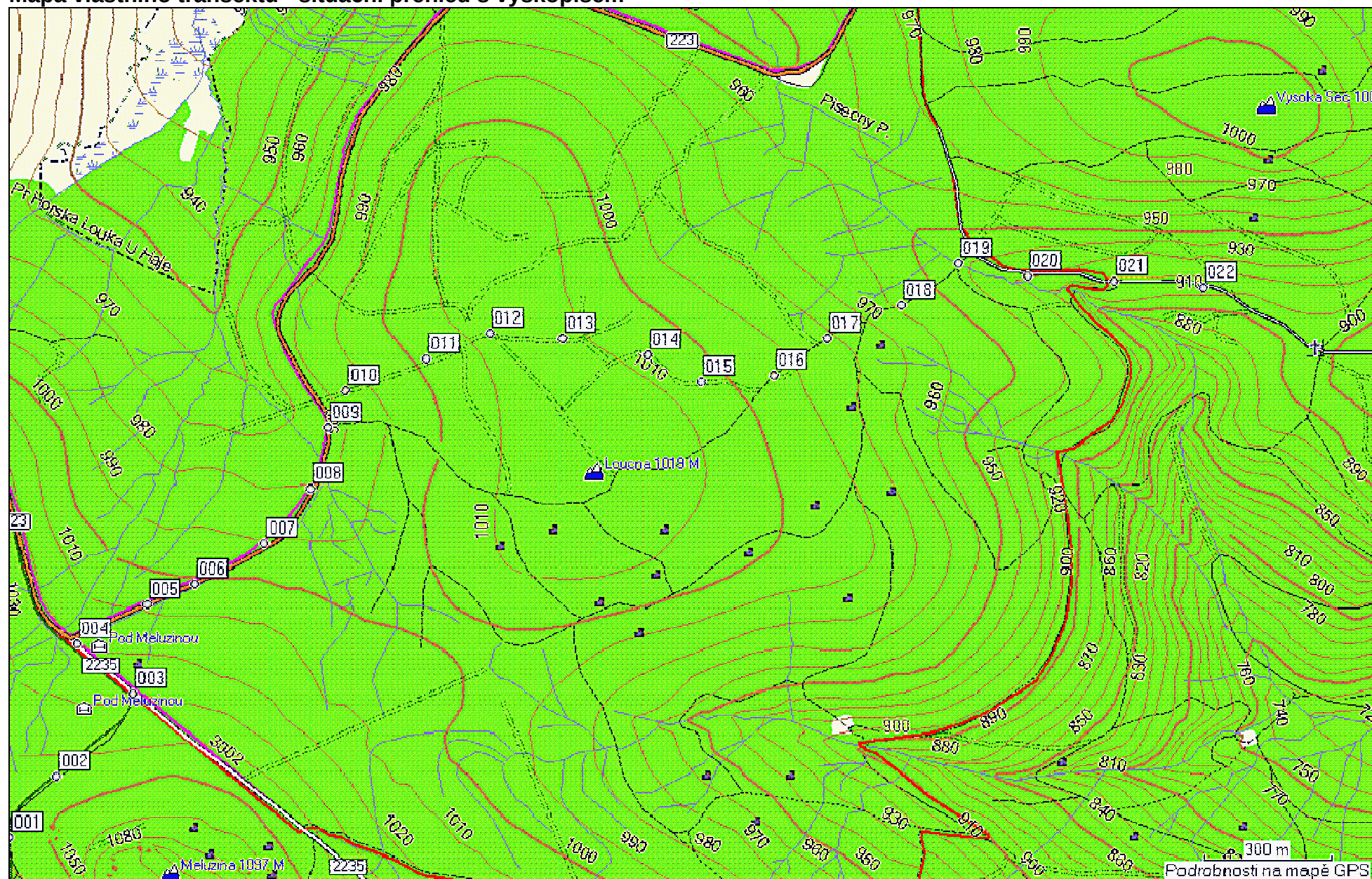
IMGP2497 Louka Haje.jpg
autor: Martin Lída, červenec 2008

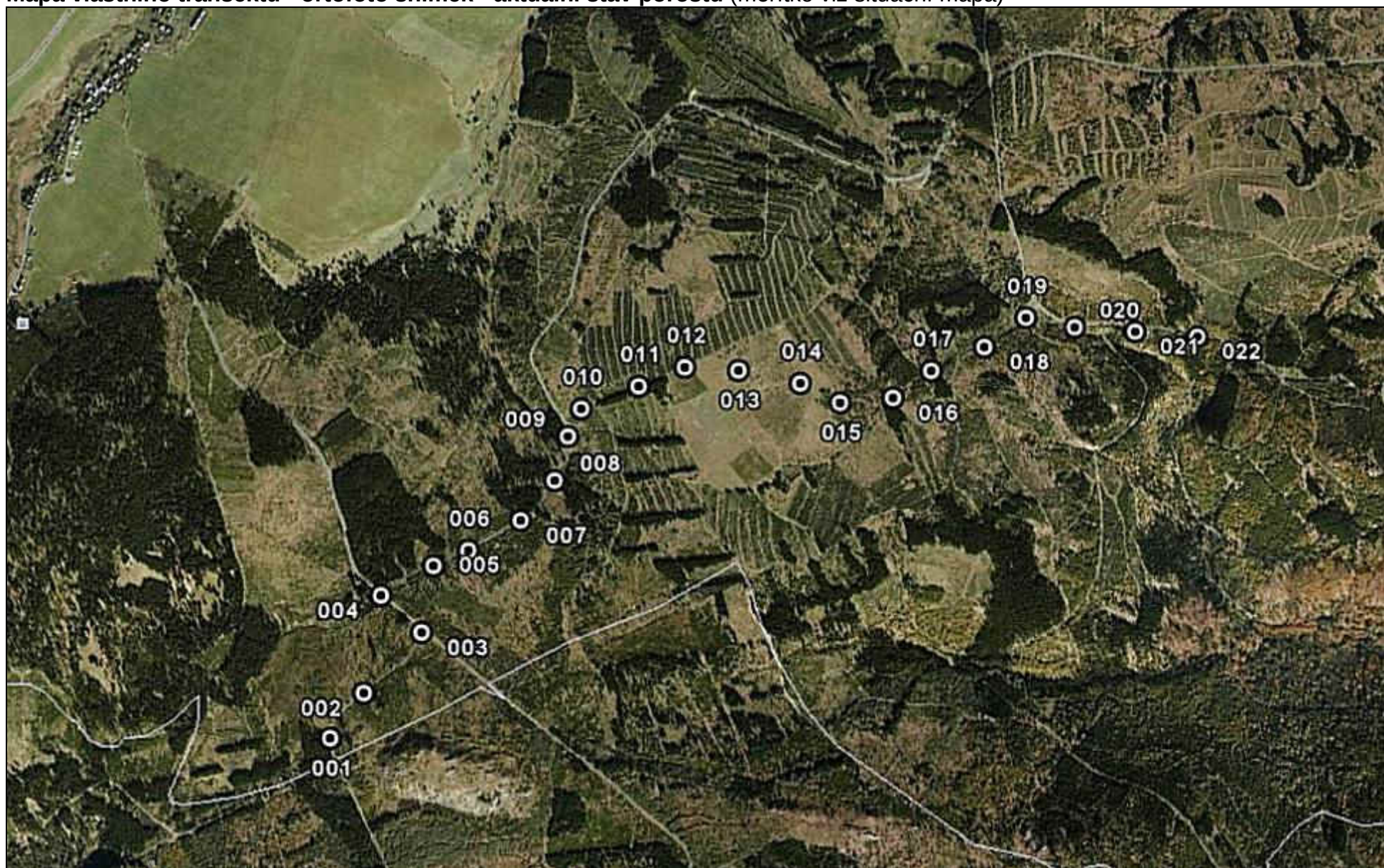
Projekt č.: **02040408 -Mapování bramborníčka hnědého**
objekt: Louka u Hájů - biotop hnízdění bramborníčka hnědého

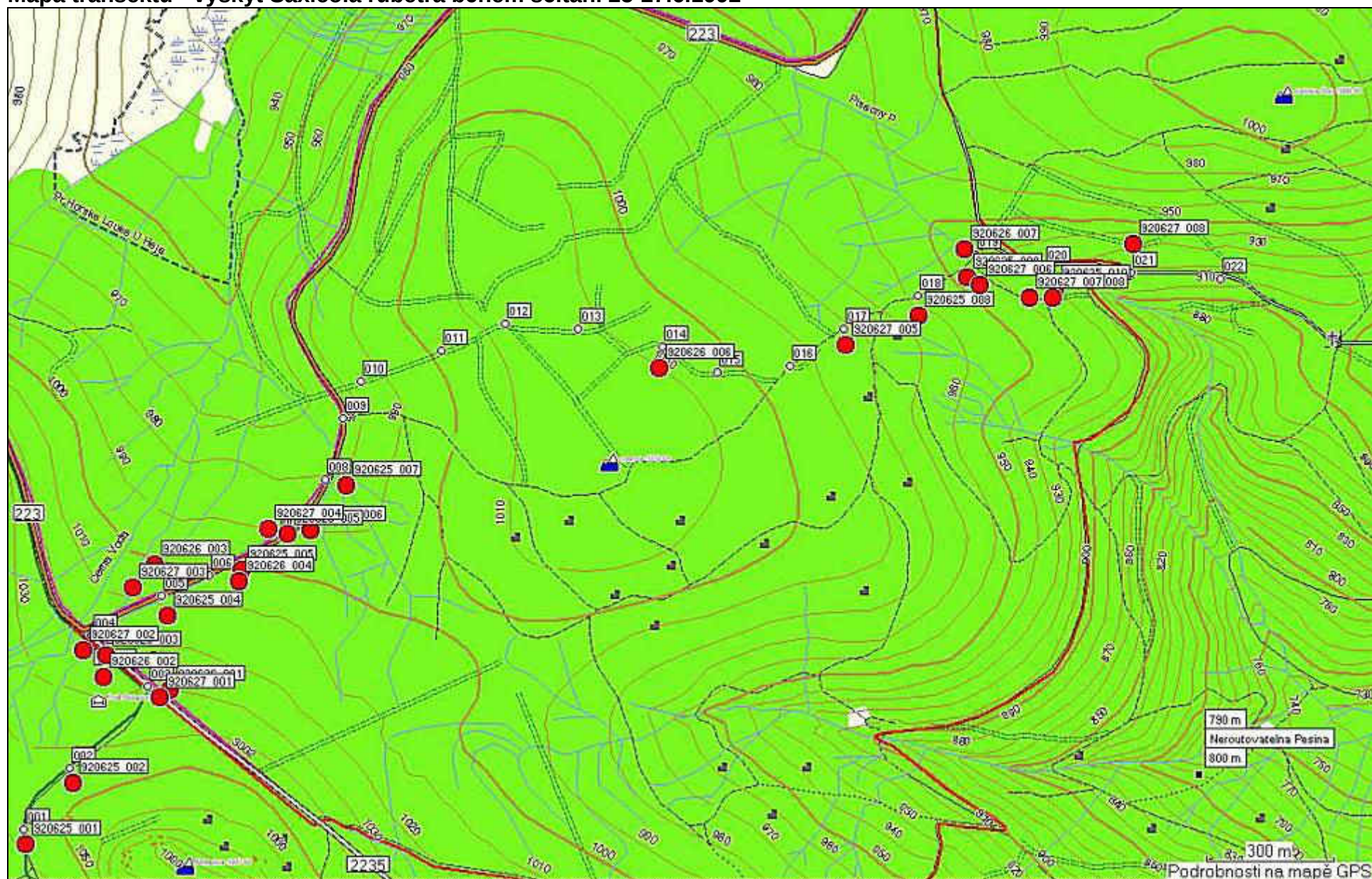

IMGP2665 Saxicola rubetra.jpg
autor: Martin Lída, červenec 2008

Projekt č.: **02040408 -Mapování bramborníčka hnědého**
objekt: samice bramborníčka hnědého

Mapa vlastního transektu - situační přehled s výškopisem

Mapa vlastního transektu - ortofoto snímek - aktuální stav porostů (měřítko viz situační mapa)

Mapa transektu - výskyt Saxicola rubetra během sčítání 25-27.6.1992

Mapa transektu - výskyt *Saxicola rubetra* během sčítání během jara 2008